

แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำในจังหวัดสมุทรสงคราม

ณัฐกิตติ์ เอี่ยมสมบุญ^{1*} ภัทรวรรณ จีรพัฒน์ธนธร² ปิยะ ดวงพัตรา³

Guidelines for Community Learning Development toward Water Resources Management in Samut Songkhram Province

Nuttakit Iamsomboon^{1*} Pattarawat Jeerapattanatorn² Piya Duangpatra³

Received 6/5/2020

Revised 22/10/2020

Accepted 29/10/2020

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจสถานภาพและปัญหาความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนในจังหวัดสมุทรสงครามในปัจจุบัน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาเป็นแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เลือกตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง จากตัวแทนครัวเรือนใน 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลบางจะเกร็ง ตำบลแควอ้อม และตำบลกระดังงา ผู้รู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำในชุมชน และนักวิชาการด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ รวมทั้งสิ้น 8 คน

ผลการวิจัยพบว่า สถานภาพและปัญหาความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนในจังหวัดสมุทรสงคราม จากการประยุกต์ใช้แนวคิดการพัฒนาโครงการอย่างมีเหตุผล กลยุทธ์ คือ การพัฒนาการเรียนรู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ ผ่านสื่อการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพื้นฐานองค์ความรู้เดิมของชุมชนให้เป็นกลยุทธ์ที่ดีที่สุด สำหรับการเสนอแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำในจังหวัดสมุทรสงคราม มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาการเรียนรู้แบบผสมผสานด้วยแนวคิดการจัดการทรัพยากรน้ำบนพื้นฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อให้การจัดการทรัพยากรน้ำบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ: การพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน การจัดการทรัพยากรน้ำ การพัฒนาโครงการอย่างมีเหตุผล

^{1*} คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Thanyaburi

E-mail: nuttakit_i@rmutt.ac.th

² คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Faculty of Education, Kasetsart University

E-mail: fedupwj@ku.ac.th

³ สาขาวิชาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โครงการสหวิทยาการระดับบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Sustainable Land Use and Natural Resource Management, The Graduate School, Kasetsart University

E-mail: agrpyd@ku.ac.th

* Corresponding author e-mail: nuttakit_i@rmutt.ac.th

Abstract

The objectives of this research were to survey the status and problems of community water resources management knowledge in Samut Songkram Province and to utilize the obtained results as a guideline for the community learning development toward water resources management. Samples used in this research were of 8 experts and academicians from 3 sub-districts: Bang Chakrang, Khwae Om, and Kradang Nga by using purposive sampling method.

The results of the research showed that current status and problems regarding knowledge of community water resources management in Samut Songkram Province, based on the analysis by applying the Logical Framework Approach (LFA), the development of learning about water resources management through learning media that is consistent with the basic knowledge of the community can be considered as the most applicable strategies. In addition, the way to improve the community learning on water resources management in Samut Songkram Province must be related to the concept of sustainable development of water resources management based on sustainable development covering social, economic and environment.

Keywords: community learning development, water resources management, logical framework approach

บทนำ

ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2548-2557) สถานการณ์น้ำของประเทศไทยมีแนวโน้มเสื่อมโทรมลง โดยมีสาเหตุสำคัญมาจากการชะหน้าดินที่มีปัญตกค้างจากการเกษตรและการปศุสัตว์ สภาพปัญหาเกี่ยวกับน้ำดังกล่าว มีสาเหตุหลักมาจากการจัดการน้ำที่ขาดประสิทธิภาพและการใช้น้ำที่ไม่ชาญฉลาดและขาดการอนุรักษ์ สอดคล้องกับนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ที่ว่าด้วยการรักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากร และการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนที่ว่าด้วยการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศให้เป็นเอกภาพในทุกมิติทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ จัดให้มีแผนบริหารน้ำของประเทศ เพื่อให้การจัดทำแผนงานไม่เกิดความซ้ำซ้อนมีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2557)

จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรน้ำและได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวที่เกิดจากสาเหตุ 2 ปัจจัยหลัก ได้แก่ ปัจจัยทางธรรมชาติ กล่าวคือ ในช่วงน้ำแล้งประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนเมษายนของทุกปี พบปัญหาน้ำทะเลหนุนสูงกว่าปกติ ทำให้น้ำจากแผ่นดินไม่สามารถระบายลงสู่ทะเลได้ ส่งผลให้น้ำเค็มดันเข้าไปในพื้นที่ทำการเกษตรเกิดความเสียหายเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะพื้นที่สวนมะพร้าว เกษตรกรส่วนหนึ่งต้องเปลี่ยนอาชีพไปประกอบอาชีพอื่น นอกจากนี้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงปัจจัยทางสังคมที่เป็นผลมาจากการเพิ่มจำนวนประชากร การขยายตัวของเมือง โรงงานอุตสาหกรรม โรงงานแปรรูปสินค้าเกษตร และการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยว ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและการเปลี่ยนแปลงใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้คนในชุมชนมีพฤติกรรมต่อการจัดการทรัพยากรน้ำที่ถูกต้องลดลง จึงมีความจำเป็นต้องสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เพื่อนำไปสู่ความมีเหตุผลและการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชน เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงปัญหาอันเนื่องมาจากทรัพยากรน้ำขาดความสมดุล

ดังนั้น แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำในจังหวัดสมุทรสงครามครั้งนี้ มีเป้าหมายในการพัฒนาระบบการเรียนรู้ให้ชาวสมุทรสงครามเกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ภายใตความร่วมมือต่อการ

จัดการทรัพยากรน้ำที่หลากหลายอาชีพ ก่อให้เกิดแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้แบบผสมผสานบนพื้นฐานการพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เพื่อช่วยให้ชุมชนเข้าใจปัญหา และส่งเสริมการคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็นได้เองในเบื้องต้นโดยไม่ต้องรอการแก้ไขปัญหามาจากหน่วยงานภาครัฐ อันนำมาซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดี โดยไม่ส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของระบบนิเวศและสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนในด้านอื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสำรวจสถานภาพและปัญหาความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนในจังหวัดสมุทรสงคราม
2. เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำในจังหวัดสมุทรสงคราม

วิธีการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เลือกตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง จากตัวแทนครัวเรือนใน 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลบางจะเกร็ง ตำบลแคอ้อม และตำบลกระดังงา ผู้รู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำในชุมชน และนักวิชาการด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ รวมทั้งสิ้น 8 คน

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) มีวิธีการวิจัยดังต่อไปนี้

การสำรวจสถานภาพและปัญหาความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยใช้แนวคิดการพัฒนาโครงการอย่างมีเหตุผล (Logical Framework Approach) สามารถแบ่งออกเป็น 11 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิด้านศักยภาพความรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ จากการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากเอกสาร เพื่อทบทวนแนวคิด ทฤษฎี เพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย และค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับศักยภาพด้านความรู้ของชุมชน ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ ประเด็นต่าง ๆ เช่น สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิด้านสถานภาพปัญหาด้านความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน จากการสำรวจพื้นที่เบื้องต้นเกี่ยวกับสถานภาพด้านความรู้ของชุมชนในการจัดการทรัพยากรน้ำ ประเด็นต่าง ๆ เช่น สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาในขั้นตอนแรกของกระบวนการวิเคราะห์ในขั้นตอนที่ 4

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Analysis)

ขั้นตอนที่ 4 วิเคราะห์ปัญหา (Problem Analysis) จากตัวอย่างปัญหาที่พบว่ามีหลายด้านแล้วนำมาสร้างความเชื่อมโยงเพื่อให้ปัญหาหลัก เพื่อหาแนวทางแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนา โดยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (LFA Workshop) กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อวิเคราะห์และจำแนกประเด็นปัญหาด้านความรู้ในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่จริง พร้อมทั้งหาความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาดังกล่าว และผลกระทบในทางลบต่อชุมชน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

ขั้นตอนที่ 5 วิเคราะห์เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective Analysis) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดวัตถุประสงค์หรือแนวทาง/วิธีการ ในการแก้ไขปัญหา และกลยุทธ์ (Strategy) ต่อไป

ขั้นตอนที่ 6 วิเคราะห์กลยุทธ์ (Strategies Analysis) ผู้วิจัยวิเคราะห์เพื่อกำหนดทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดเพียงทางเลือกเดียวเพื่อให้เป็นกลยุทธ์ใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำในจังหวัดสมุทรสงคราม ต่อไป

ขั้นตอนที่ 7 กำหนดองค์ประกอบที่เป็นเนื้อแท้โครงการ (Defining Project's Main Element) ใช้กลยุทธ์ที่ได้จาก OT ดังกล่าวในการกำหนดองค์ประกอบที่เป็นเนื้อแท้ของโครงการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ ในจังหวัดสมุทรสงคราม

ขั้นตอนที่ 8 กำหนดข้อสมมติฐาน (Assumption)

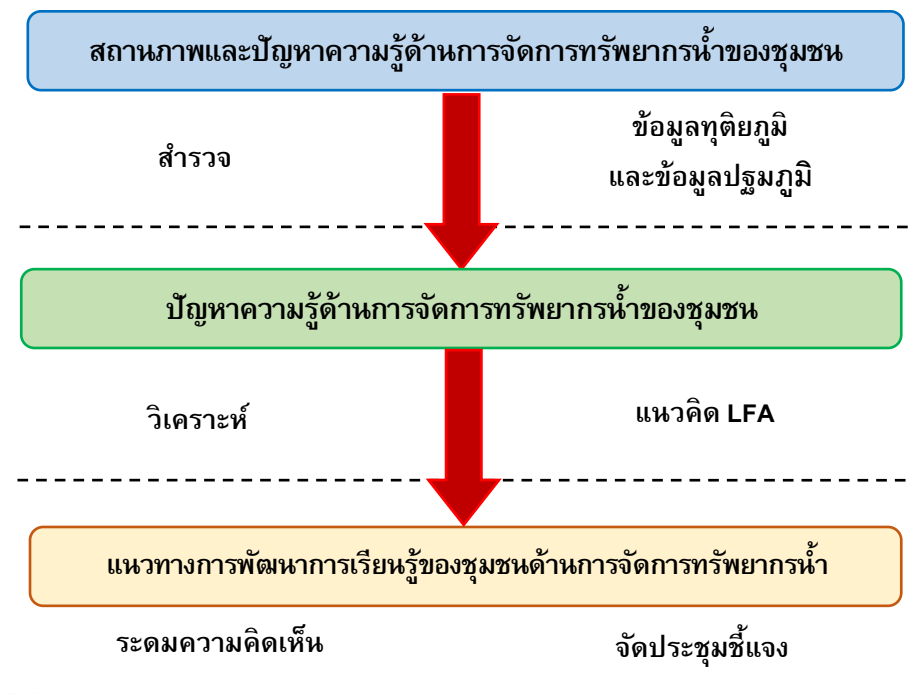
ขั้นตอนที่ 9 กำหนดตัวชี้วัด (Indicators) สำหรับใช้ติดตามความก้าวหน้าหรือประเมินผลความสำเร็จว่าผลงานตามที่ต้องการ ที่เรียกว่าผลลัพธ์ (Outcome) มีผลทำให้เกิดความก้าวหน้าหรือการบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ก่อนและหลัง สิ้นสุดการพัฒนา และตามวัตถุประสงค์ในระยะยาว (Goal)

ขั้นตอนที่ 10 แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำในจังหวัดสมุทรสงคราม

ขั้นตอนที่ 11 ประชุมชี้แจงระดมความคิดเห็น

ผู้วิจัยจัดประชุมชี้แจงระดมความคิดเห็นต่อแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ ในจังหวัดสมุทรสงครามที่สอดคล้องกับพื้นฐานองค์ความรู้เดิมของชุมชนให้แก่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อพิจารณาให้ความ เห็นชอบ เสนอแนะ ปรับปรุง เพื่อให้สามารถดำเนินการขับเคลื่อนสู่การพัฒนาการเรียนรู้แบบผสมผสานด้วยแนวคิด การจัดการทรัพยากรน้ำบนพื้นฐานการพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมต่อไป

จากรายละเอียดข้างต้น สามารถสรุปเป็นกรอบวิธีการวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบวิธีการวิจัย

ผลการวิจัย

การสำรวจสภาพและปัญหาคือความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยใช้แนวคิดการพัฒนาโครงการอย่างมีเหตุมีผล (Logical Framework Approach) ได้ศึกษาข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสาร การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี เพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย และค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ด้านสังคม

ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อทราบศักยภาพความรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ การลงสำรวจพื้นที่เบื้องต้นเพื่อศึกษาสถานภาพปัญหาด้านความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนในปัจจุบัน และได้วิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียพร้อมเชิญมาร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ LFA (LFA Workshop) เพื่อทำการวิเคราะห์และจำแนกถึงปัญหาความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนที่เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยดำเนินการในระยะแรกมี 4 ขั้นตอน ได้แก่ การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Analysis) การวิเคราะห์ปัญหา (Problem Analysis) การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective Analysis) และการวิเคราะห์กลยุทธ์ (Strategies Analysis) ระยะที่สองมี 3 ขั้นตอน ได้แก่ การกำหนดองค์ประกอบที่เป็นเนื้อแท้ของโครงการ (Defining Project's Main Element) การกำหนดข้อสมมติฐานหรือปัจจัยภายนอก (Assumption or External Factor) และการกำหนดตัวชี้วัด (Developing Indicators) มีผลการศึกษา ดังนี้

ระยะแรก

1. การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Analysis) จากการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยพิจารณาความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสถานภาพและปัญหาความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนในจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่จะนำมาพิจารณาในการวิเคราะห์ปัญหาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาแบบเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำในจังหวัดสมุทรสงคราม จำแนกลักษณะตามความสัมพันธ์ บทบาทหน้าที่ และการมีอิทธิพลโดยใช้เกณฑ์ในการพิจารณา 4 เกณฑ์ (ปิยะ ดวงพัตรา, 2546) คือ 1) ปัญหาสำคัญ (Main Problem) 2) ความสนใจ (Interests) 3) ศักยภาพ (Potential) 4) โอกาสและความเป็นไปได้ในการสร้างความเชื่อมโยง (Linkages) สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม มีทั้งหมด 8 คน ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ด้านการได้รับผลกระทบโดยตรง เป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม เมื่อเกิดปัญหาความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน ได้แก่ ตัวแทนครัวเรือนใน 3 ตำบลที่เป็นพื้นที่ศึกษา

กลุ่มที่ 2 ด้านการส่งเสริมการแก้ไขปัญหา เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนให้แก่คนในชุมชน และส่งเสริมสนับสนุนให้กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สามารถบรรลุเป้าหมาย ได้แก่ ผู้รู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำในชุมชน และนักวิชาการด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ

2. การวิเคราะห์ปัญหา (Problem Analysis) จากข้อมูลที่รวบรวมข้อมูลที่ได้จากเอกสาร การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับศักยภาพความรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ และการสำรวจพื้นที่เบื้องต้นเกี่ยวกับสถานภาพปัญหาความรู้ในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนในปัจจุบัน นำมาวิเคราะห์เพื่อกำหนดแนวทางแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนา โดยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ LFA (LFA Workshop) กับตัวแทนครัวเรือนใน 3 ตำบลที่เป็นพื้นที่ศึกษา ผู้รู้ในแต่ละชุมชน และผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ จำนวน 8 คน เพื่อจำแนกถึงประเด็นปัญหาเกี่ยวกับความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่จริง พร้อมทั้งหาความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาดังกล่าว และผลกระทบในทางลบต่อชุมชน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยการพัฒนาความสัมพันธ์ดังกล่าวระหว่างสาเหตุ ปัญหาหลัก และผลกระทบ ซึ่งพบว่า ปัญหาหลัก (Focal Problem) คือ การพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำยังไม่มีกลไกด้านนี้ที่ชัดเจน และไม่สามารถตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม ที่สำคัญที่สุดจากปัญหาสำคัญต่าง ๆ ที่ได้แจกแจงไว้แต่เพียงปัญหาเดียว โดยความเห็นชอบร่วมกันของผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ LFA (LFA Workshop) หลังจากนั้น นำปัญหาหลักดังกล่าวมา ในการพัฒนาแบบเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำในจังหวัดสมุทรสงครามนั้น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ปัญหาจากการศึกษาปัจจัยด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม นำไปพัฒนาเป็นแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำในจังหวัดสมุทรสงคราม ให้มีความยั่งยืน เพื่อสอดคล้องเชื่อมโยงไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาต่อไป

3. การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective Analysis) จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มหรือลำดับชั้น (Hierarchy) ของปัญหาทั้ง 3 ลักษณะ คือ ปัญหาที่เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาหลัก และผลที่เป็นปัญหาติดตามมาอันเนื่องมาจากปัญหาหลักดังกล่าว ในขั้นตอนต่อไป คือการเปลี่ยนข้อความที่ระบุแต่ละประเด็นปัญหา รวมทั้งปัญหาหลัก จากข้อความเชิงลบ (ข้อความที่แสดงถึงปัญหา) ให้เป็นข้อความเชิงบวก (ข้อความที่แสดงถึงวัตถุประสงค์หรือแนวทาง/วิธีการในการแก้ไขปัญหา) ให้พิจารณาทบทวนความเหมาะสม ความมีเหตุผล และความสมบูรณ์ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกลยุทธ์ (Strategy)

4. การวิเคราะห์กลยุทธ์ (Strategies Analysis) ขั้นตอนต่อมาคือ การวิเคราะห์ทางเลือกต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่บน OT เพื่อกำหนดให้เป็นทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดเพียงทางเลือกเดียวเพื่อใช้กำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำในจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งจากการวิเคราะห์ปัญหาเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ทำให้ได้กลยุทธ์ในการแก้ไขปัญหา ทั้งหมด 3 กลยุทธ์ ดังนี้

กลยุทธ์ที่ 1 ชุมชนได้รับการสนับสนุนด้านการสื่อสารจากภาครัฐอย่างเพียงพอและต่อเนื่อง

กลยุทธ์ที่ 2 สร้างความตระหนักในการจัดการทรัพยากรน้ำของพื้นที่ให้ชุมชน

กลยุทธ์ที่ 3 พัฒนาการเรียนรู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำผ่านสื่อการเรียนรู้

จากกลยุทธ์ทั้ง 3 ด้าน ที่ได้กำหนดไว้ ผลการวิเคราะห์ทางเลือก (Alternative Options) โดยการเลือกกลยุทธ์ที่มีความเป็นไปได้ว่าจะประสบความสำเร็จได้มากที่สุด เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาที่สำคัญที่สุด โดยที่ประชุมเชิงปฏิบัติการ LFA มีความเห็นเป็นมติร่วมกัน ได้เลือกกลยุทธ์ที่ 3 พัฒนาการเรียนรู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำผ่านสื่อการเรียนรู้ให้เป็นกลยุทธ์ที่ดีที่สุด เพราะจะสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำในจังหวัดสมุทรสงครามให้มีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จได้ในระดับสูงโดยใช้เวลาในการดำเนินงานจนแล้วเสร็จสั้นกว่า กลยุทธ์อื่น ๆ เพราะผู้มีส่วนร่วมมีความเหมาะสมต่อกลยุทธ์นี้ในระดับมาก และผลลัพธ์ที่ได้รับจะเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มเป้าหมายสูงด้วย แม้จะใช้ค่าใช้จ่ายสูงก็ตาม

ระยะที่สอง

1. การกำหนดองค์ประกอบที่เป็นเนื้อแท้โครงการ (Defining Project's Main Element) หลังจากเลือกกลยุทธ์ที่ดีที่สุดออกมาแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ การใช้กลยุทธ์ที่ได้จาก OT ดังกล่าวมากำหนดองค์ประกอบที่เป็นเนื้อแท้ของการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำในจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก คือ 1) วัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนา (Goal) ที่จะทำให้เกิดการบรรลุตามเป้าหมายในระยะยาว 2) วัตถุประสงค์ของโครงการ (Immediate Objectives) 3) ผลงานที่ต้องการ (Outputs) ที่จะทำให้เกิดการบรรลุตามวัตถุประสงค์ 4) กิจกรรม (Activities) ที่จะทำให้เกิดผลงานที่ต้องการ 5) ปัจจัยนำเข้า (Inputs) ที่จะทำให้เกิดกิจกรรมนั้น ๆ

2. การกำหนดข้อสมมติฐาน (Assumptions) ข้อสมมติฐานในที่นี้ หมายถึง สภาพปัจจัยที่จะต้องมี (Existing Conditions) หรือกำหนดให้เป็นเงื่อนไขมาก่อน (Pre - conditions) ว่าจะต้องมี ถ้าต้องการความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และตัวชี้วัด

3. การกำหนดตัวชี้วัด (Indicators) เป็นขั้นตอนสุดท้ายในการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำในจังหวัดสมุทรสงคราม ด้วยวิธี LFA จากองค์ประกอบที่เป็นเนื้อแท้ ได้กำหนดตัวชี้วัดตามวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนา (Goal) วัตถุประสงค์ของโครงการ (Immediate Objectives) ผลงานที่ต้องการ (Outputs) กิจกรรม (Activities) ปัจจัยนำเข้า (Inputs) เพื่อตอบสนองต่อกลยุทธ์พัฒนาการเรียนรู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำผ่านสื่อการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพื้นฐานองค์ความรู้เดิมของชุมชน

แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาการเรียนรู้แบบผสมผสานด้วยแนวคิดการจัดการทรัพยากรน้ำบนพื้นฐานการพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ผ่านสื่อการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพื้นฐานองค์ความรู้เดิมของชุมชน

ด้านสังคม

1. วิเคราะห์ปัญหาด้านความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนในปัจจุบัน เพื่อนำมาพัฒนาการเรียนรู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำผ่านสื่อการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพื้นฐานองค์ความรู้เดิมของชุมชน
2. ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีการเรียนรู้ การถ่ายทอดองค์ความรู้ และสร้างความตระหนักเกี่ยวกับความสำคัญและคุณค่าของทรัพยากรน้ำ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่การจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน

ด้านเศรษฐกิจ

1. ส่งเสริมงานวิจัยทั้งของภาครัฐและภาคเอกชนให้มีบทบาทในการนำทรัพยากรน้ำมาพัฒนา เพื่อใช้ประโยชน์และสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ
2. ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการใช้ประโยชน์เพื่อเพิ่มมูลค่า และพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานของทรัพยากรน้ำอย่างรู้คุณค่า โดยการบริหารจัดการของชุมชน ผสมผสานองค์ความรู้จากภูมิปัญญาของชุมชนและเทคโนโลยีที่ทันสมัย

ด้านสิ่งแวดล้อม

1. เพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ของชุมชนในการฟื้นฟูทรัพยากรน้ำ เพื่อให้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น
2. สนับสนุนให้มีศูนย์เรียนรู้เพื่อเป็นแหล่งรวมความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาจากผู้รู้ในชุมชน และผู้สูงอายุที่มีการจัดการทรัพยากรน้ำที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นการสืบสานองค์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำและสิ่งแวดล้อมแก่คนรุ่นต่อไป

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผลจากการวิเคราะห์ปัญหาความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนในจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า ปัญหาหลัก (Focal Problem) คือ การพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำยังไม่มีกลไกที่ชัดเจน จึงไม่แก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม โดยพบสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาหลัก ได้แก่ ชุมชนขาดการสนับสนุนและการสื่อสารจากภาครัฐอย่างต่อเนื่อง นโยบายของรัฐไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน รัฐบาลการบังคับใช้กฎหมายอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ชุมชนขาดความตระหนักในการจัดการทรัพยากรน้ำของพื้นที่ที่ดี ชุมชนไม่เห็นความสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรน้ำ ไม่มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนที่ดี ชุมชนขาดการสร้างความรู้การจัดการทรัพยากรน้ำที่ดีผ่านสื่อการเรียนรู้ ชุมชนขาดความรู้ทางวิชาการทำให้ไม่สามารถรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างทันสถานการณ์ และขาดสื่อการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน เมื่อพิจารณาผลกระทบ พบว่า 1) ด้านสังคม คือ วิถีชีวิตของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรน้ำ 2) ด้านเศรษฐกิจ คือ ผลผลิตจากการทำการเกษตรและการทำประมงลดลง ส่งผลต่อรายได้ของชุมชน และ 3) ด้านสิ่งแวดล้อม คือ ทรัพยากรน้ำได้รับความเสียหายจากการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติและการกระทำของมนุษย์ ดังที่กล่าวมาสามารถเชื่อมโยงไปสู่การสร้างแนวทางการแก้ปัญหาอย่างบูรณาการร่วมกันระหว่างองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำที่เป็นวิชาการและองค์ความรู้ในท้องถิ่นเดิมเพื่อร่วมกันแก้ปัญหา ควบคู่กับการสร้างจิตสำนึกให้กับประชาชนในพื้นที่โดยให้ประชาชนในพื้นที่เข้าใจว่าการจัดการทรัพยากรน้ำเป็นภารกิจที่ทุกฝ่ายต้องเข้ามาช่วยกันดำเนินการ (Anderson, 1999 และ Novotny, 2003) โดยทั้งหมดนี้ต้องผ่านความเห็นชอบร่วมกันของผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ LFA (LFA

Workshop) ซึ่งจะพื้นฐานข้อมูลในการเสนอแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาการเรียนรู้แบบผสมผสานด้วยแนวคิดการจัดการทรัพยากรน้ำบนพื้นฐานการพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ผ่านสื่อการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพื้นฐานองค์ความรู้เดิมของชุมชน เพื่อให้การจัดการทรัพยากรน้ำบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อป้องกันความสับสนไม่ให้เกิดขึ้นกับการดำเนินการจึงจำเป็นต้องมีหลักการทั่วไปเป็นแกนกลางที่เชื่อมโยงหลักวิชาการและกระบวนการทางสังคม ให้เข้ากับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เพื่อให้สามารถดำเนินการขับเคลื่อนกลยุทธ์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการระบบนิเวศที่บูรณาการวิทยาศาสตร์และระบบคุณค่าทางสังคม ของ Stanford and Poole (1996) ประกอบด้วยขั้นตอน 7 ประการ ดังนี้ 1) ตรวจสอบและสังเคราะห์ฐานข้อมูลที่มีอยู่ 2) กำหนดระบบนิเวศโดยอาศัยพื้นฐานความรู้ความเข้าใจที่ดีที่สุดเท่าที่อยู่ในขณะนั้น 3) จัดจำแนกจุดมุ่งหมายโดยมีพื้นฐานอยู่บนการสังเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์และระบบคุณค่าทางสังคม 4) การพัฒนากลยุทธ์การจัดการที่ได้รับการวิเคราะห์ ตรวจสอบอย่างรอบคอบแล้ว 5) ประยุกต์ใช้แผนการจัดการที่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์มาแล้ว 6) ดำเนินการวิจัย ทั้งการวิจัยพื้นฐานและการติดตามตรวจสอบ เพื่อลดความไม่แน่นอน และความเสี่ยงของการจัดการลง เพื่อประเมินผลการจัดการว่าบรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่ และ 7) กลับไปขั้นตอนที่ 1 เพื่อให้การบริหารจัดการระบบนิเวศสอดคล้องกับพลวัตของระบบนิเวศและวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง รูปแบบเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำในจังหวัดสมุทรสงคราม

รายการอ้างอิง

- ปิยะ ดวงพัตรา. (2546). *วิธีการวางแผนการพัฒนาโครงการวิจัยและพัฒนาโดยใช้แนวคิดในการพัฒนาโครงการอย่างมีเหตุมีผล (Logical Framework Approach)*. เอกสารประกอบการบรรยายสำหรับหลักสูตร KU - SLUSE, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (อัดสำเนา).
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2557). *คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี*. สืบค้น 2 ธันวาคม 2558, จาก http://library2.parliament.go.th/giventake/content_sp/sp61.pdf
- Anderson, S.D. (1999). Watershed Management and Nonpoint Source Pollution: The Massachusetts Approach. *Boston College Environmental Affairs Law Review*, 26(2), 339-386.
- Novotny, V. (2003). *Water Quality: Diffuse Pollution and Watershed Management*. New York: John Wiley and Sons.
- Standford, J.A. and Poole, G.C. (1996). A protocol for ecosystem management. *Ecological Application*, 6(3), 714-744.